

DR BEATA GOWORKO-SKŁADANEK

Uniwersytet w Białymstoku

Obraz rosyjskich kobiet w życiu publicznym i politycznym na tle ogólnorosyjskich sondaży przeprowadzonych przez Levadę i VCIOM w latach 2005–2016

Streszczenie

Zasada równości kobiet i mężczyzn pojawiła się w radzieckiej materii konstytucyjnej jeszcze przed drugą wojną światową. Po raz pierwszy formalnie została ona zwerbalizowana w Konstytucji sowieckiej z 1936 r. Obecna Konstytucja FR z 1993 r. gwarantuje mężczyznom i kobietom równe prawa i wolności oraz równe możliwości ich realizacji. Mimo gwarancji konstytucyjnych równości praw i szans, Rosjanki wciąż uważają się za pokrzywdzone, jeżeli chodzi o możliwość korzystania z tego uprawnienia w życiu politycznym. Badania Levady z 2016 r. pokazują, że 77% Rosjan uważało, że kobiety powinny być obecne w polityce, a 34% widziałoby w ciągu najbliższych 10–15 lat kobietę pełniącą urząd prezydenta. Natomiast sondaż VCIOM pokazał, że od 2006 r. do 2015 r. wzrósł do 74% odsetek Rosjan, którzy uważają, że kobiety mają równe prawa z mężczyznami.

Słowa kluczowe: Ogólnorosyjskie sondaże • sowiecka Konstytucja z 1936 r. • Konstytucja FR z 1993 r. • równość między kobietami i mężczyznami • udział kobiet w polityce

RUSSIAN WOMEN IN PUBLIC AND POLITICAL LIFE IN ALL-RUSSIAN SURVEYS CONDUCTED BY THE LEVADA AND VCIOM IN 2005–2016**Abstract**

The principle of equality between women and men appeared in the Soviet constitutional matter before World War II. For the first time it was formally verbalized in the Soviet Constitution of 1936. The current FR Constitution of 1993 guarantees men and women equal rights and freedoms, equal opportunities for their implementation. Despite constitutional guarantees of equal rights and opportunities, Russian women are still dissatisfied, when it comes to the ability to use that power in political life. The Levada survey of 2016 shows that 77% of Russians think that women should be present in politics, and 34% would see a woman as a president over the next 10–15 years. VCIOM poll showed that from 2006 to 2015 the percentage of Russians who believe that women have equal rights with men increased to 74%.

Keywords: All-Russian surveys • the Soviet Constitution of 1936 • FR Constitution of 1993 • equality between women and men • women's political participation

*

Zasada równości kobiet i mężczyzn pojawiła się w radzieckiej materii konstytucyjnej jeszcze przed drugą wojną światową. Pierwsza Konstytucja Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej okresu sowieckiego z 1918 r. wzmocniła prawną równość kobiet i mężczyzn¹. Było to odzwierciedleniem zwycięstwa rewolucji proletariackiej. W duchu koncepcji proletariackiego państwa, mężczyznom i kobietom przyznano taki sam status, stali się równi, ponieważ byli *pracownikami* lub zgodnie z art. 7 Konstytucji z 1918 r. – *masami pracującymi* («трудящимися массами»)². Konstytucja z 1918 r. nie zwerbalizowała bezpośrednio zasady równości kobiet i mężczyzn. Nastąpiło to dopie-

¹ Kwestia równości mężczyzn i kobiet została uregulowana za pośrednictwem dekretów dotyczących równości mężczyzn i kobiet oraz małżeństwa cywilnego ze stycznia 1917 r.

² L. N. Zavadskaja, *Razvitie konstitucionnoj idei ravenstvapolov v Konstitucijach SSSR 1918, glava 2. 1918, 1936 u 1977 gg. Gendernaja ekspertiza rossijskogo zakonodatel'stva*, [Dostęp: 01.07.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2g7LzKI>>.

ro w Konstytucji z 1936 r.³, w której w art. 122 zd. 1 zapisano, że *Kobietom w ZSRR przyznaje się równe prawa z mężczyznami we wszystkich sferach: gospodarczej, stanu, kulturowej, społecznej i życia politycznego*. Kobiety na gruncie konstytucji uzyskały równe prawa co mężczyźni do pracy, wynagrodzenia, urlopu, ubezpieczenia społecznego, edukacji, ochrony państwa, urlopu macierzyńskiego z pełnym wynagrodzeniem, korzystania z szerokiej sieci domów dla matek, żłobków i przedszkoli.

Artykuł 35 Konstytucji ZSRR z 1977 r.⁴ jest dwuczłonowy. Z pierwszego członu wypływa zasada równości płci: *Kobiety i mężczyźni mają równe prawa w ZSRR*. Zaś w drugim członie zawarte zostały gwarancje mające przyczynić się do urzeczywistnienia równości płci. W pierwszej kolejności zostały wymienione pola, na których kobietom zapewnia się równe szanse, tj. w dostępie do edukacji i szkoleń, pracy, wynagrodzeń i awansu oraz w działaniach społecznych, politycznych i kulturalnych. W drugiej kolejności mowa jest o specjalnych środkach bezpieczeństwa i ochrony zdrowia kobiet, w tym ochrony prawnej, wsparcia materialnego i moralnego dla matek oraz dzieci, w tym płatnych urlopów i innych świadczeń dla kobiet w ciąży i matek oraz stopniowe ograniczanie czasu pracy dla matek z małymi dziećmi.

W obecnie obowiązującej Konstytucji Federacji Rosyjskiej z 1993 r. w art. 19 ust. 3 czytamy, że *Mężczyzna i kobieta mają równe prawa i wolności oraz równe możliwości ich realizacji*⁵. Zapis ten odpowiada treści norm prawa międzynarodowego⁶.

³ *Konstituciâ (Osnovnoj zakon) Sojûza Sovetskich Socialističeskich Respublik (utvêrżdena postanovleniem Ćrezvyčajnego VIII Siezda Sovietov Souza Sovetskih Socialističeskich Respublik ot 5 dekabrá 1936 g.)*, [Dostęp: 17.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2eUEUSi>>.

⁴ *Konstituciâ (Osnovnoj zakon) Sojûza Sovetskich Socialističeskich Respublik (prinâta na vnočerednoj sed'moj sessii Verhovnogo Soveta SSSR dieviâtogo sozyva 7 oktâbrâ 1977 g.) (s izmeneniâmi i dopolnieniâmi - prekratila dejstvie)*, [Dostęp: 16.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2eUyiHK>>.

⁵ *NPP „Garant-Servis”, Konstituciâ Rossijskoj Federacii (prinâta na vsenarodnom golosovanii 12 dekabrá 1993 g.) (s popravkami)*, [Dostęp: 16.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fNbJyi>>.

⁶ W komentarzach do art. 19 ust. 3 Konstytucji FR przywoływane są następujące przepisy: art. 3 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (tekst, tj. art. 3 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167); Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dys-

Chociaż odwołanie do płci pojawia się już w ust. 2 tego artykułu: *Państwo gwarantuje równość praw i wolności człowieka i obywatela niezależnie od płci (...)*, to wyraźne wzmocnienie tychże słów odnajdujemy w cytowanym ust. 3 art. 19. Takie ujęcie wskazuje na to, że kwestia poszanowania praw kobiet jest niezależnym przedmiotem regulacji konstytucyjnej, jednocześnie pozostając w ścisłym związku z pozostałymi prawami i wolnościami zagwarantowanymi w ramach systemu konstytucyjnego⁷. Dodatkowo gwarancje zostały zawarte w art. 38 ust. 1, z którego wynika, że *Macierzyństwo, dzieci i rodzina znajdują się pod ochroną państwa*. Rozwinięciem przyjętej zasady równości są przepisy, dotyczące wsparcia materialnego i moralnego, matek i dzieci oraz te, odwołujące się do pracy, zdrowia i emerytur kobiet.

Obecny kształt art. 19 ust. 3 obowiązującej Konstytucji z 1993 r. jest wynikiem aktywnych działań podejmowanych przez wiele organizacji kobiecych. Treść art. 35 zd. 1 Konstytucji z 1977 r. została wzbogacona o zapis odnoszący się do zapewnienia kobietom równych szans realizacji przyznanych praw. Zapis ten obecnie ma fundamentalne znaczenie, ponieważ tworzy konstytucyjną podstawę ochrony zarówno indywidualnych praw mężczyzn i kobiet, jak także ich praw zbiorowych, co jest zgodne z trendami w rozwoju prawa międzynarodowego i prawa krajowego w demokratycznych państwach prawnych⁸.

W czasach sowieckich, gdy była głoszona formalna równość mężczyzn i kobiet, mimo że kobiety były reprezentowane we wszystkich strukturach władzy (w okresie działalności Rady Najwyższej ZSRR udział kobiet w 1952 r. wynosił 26%, w 1970 r. –

kryminacji kobiet przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 18 grudnia 1979 r. (Dz. U. z 1982 r. Nr 10, poz. 71); Konwencja MOP Nr 156 dotycząca równości szans i traktowania pracowników obu płci: pracowników mających obowiązki rodzinne z 1981 r.; art. 14 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie, 4 listopada 1950 r.

⁷ Konstitucijā RF, Poslednājā dejstvujūšajā redakcijā s Kommentarijami, Stat'ā 19 Konstitucij RF, [Dostęp: 16.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://constrf.ru/razdel-1/glava-2/st-19-krf>>.

⁸ *Mužčina i ženšina imejūt ravnje prava i svobody i ravnje vozmožnosti dlā ich realizacii*, [Dostęp: 09.03.2015]. Dostępny w World Wide Web: <<http://mydocx.ru/5-92686.html>>.

31%⁹, a w 1984 r. – 32,8%¹⁰), pozostawały one na marginesie realnej polityki¹¹. Obecnie, mimo gwarancji konstytucyjnych równości praw i szans dla obywateli obu płci, Rosjanki wciąż uważają się za pokrzywdzone, jeżeli chodzi o możliwość korzystania z tego uprawnienia w prawdziwym życiu, zwłaszcza w społecznej i politycznej sferze na najwyższych szczeblach władzy¹². Co widać najlepiej na przykładzie Dumy Państwowej Federacji Rosyjskiej, w której począwszy od 1993 r. odsetek zasiadających kobiet nie jest zbyt wysoki (Tabela 1).

Tabela 1. Udział kobiet w I-VI kadencji Dumy Państwowej Federacji Rosyjskiej¹³

Kadencja Dumy Państwowej	Okres	Udział kobiet w Dumie Państwowej		
		%*	Lb.	Wszyscy deputowani zasiadający w Dumie Państwowej w okresie trwania kadencji
I	1993–1996	12,87	60	466
II	1996–1999	6,92	34	491
III	2000–2003	7,13	34	477
IV	2004–2007	8,4	40	476
V	2008–2011	15,01	74	493
VI	2012–	13,39	60	448

* Odsetek kobiet zasiadających w Dumie Państwowej w stosunku do wszystkich deputowanych, w czasie trwania kadencji. Źródło: Opracowanie własne¹⁴.

⁹ T. A. Koroleva, *Problema učastiä ženšin v vybornom processe*, „Srednerusskij vestnik obšestvennyh nauk” 2013, No. 1, s. 97, [Dostęp: 16.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fJSGGk>>.

¹⁰ A. Popova, *Rossii neobhodimo bol'she ženšin-liderov v politike: počemu?*, [Dostęp: 13.01.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2eQhgmL>>.

¹¹ A. V. Petrov, Ū.V. Kokoreva, *Predstavitel'stvo ženšin vo vlastnyh strukturah rossijskogo obšestva: problemy i praktiki*, „Sociologią i social'naâ rabota, Vestnik Nižegorodskogo universiteta im. N.I. Lobačevskogo. Seria Social'nye nauki”, 2007, No. 3 (8), s. 100, [Dostęp: 07.06.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fPqUbU>>.

¹² N. Dorofeev, *Prekrasnaâ polovina rossijskoj politiki*, „Žurnal – Rossijskaâ Federaciâ segodnâ” 2013, No. 4, [Dostęp: 07.06.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2euuiLi>>.

¹³ A. M. Peršina, *Ženšiny-deputaty v sostave Gosudarstvennoj Dumy federal'nogo sobraniâ IV sozyva (2004-2007 gody)*, „Vestnik” 2009, No. 3, s. 124, [Dostęp: 17.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2eulo0x>>.

¹⁴ Gosudarstvennaja Duma Federal'nogo Sobraniâ Rossijskoj Federacii, *Sostav Gosudarstvennoj Dumy pervogo sozyva (1993-1995)*, [Dostęp: 17.05.2016]. Do-

Opinie Rosjan o przedmiocie udziału kobiet w strukturach władzy i życiu publicznym najlepiej odzwierciedlają sondaże przeprowadzane w latach 2005–2016 przez dwa centra badań opinii publicznej – VCIOM¹⁵ oraz Centrum-Levadę¹⁶.

Badanie przeprowadzone w 2016 r. przez Levadę pokazało, że 77% Rosjan uważało, że kobiety powinny być obecne w polityce (w 2014 r. – 68%). Za taką opcją opowiedziało się 66% mężczyzn (w 2014 r. – 53%¹⁷, a w 2012 r. – 64%¹⁸) i 86% kobiet¹⁹ (w 2014 r. – 82%²⁰, a w 2012 r. – 84%²¹) (Tabela 2). Za w pełni równymi prawami kobiet i mężczyzn opowiedziało się 51% mężczyzn i 75% kobiet. Kwestia zrównania praw i obecności kobiet w polityce jest dla mężczyzn zdecydowanie mniej ważna niż dla samych kobiet. Autorzy raportu *Seksizm na co dzień: Czy istnieje równość płci w Rosji* podejrzewają, że mężczyźni mają ukryty interes w utrzymaniu asymetrii płci²².

stępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fPpE8J>>; Sostav Gosudarstvennoj Dumy vtorogo sozyva (1996-1999), [Dostęp: 17.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2g3ks4y>>; Sostav Gosudarstvennoj Dumy tret'ego sozyva (2000-2003), [Dostęp: 17.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2eUGOST>>; Sostav Gosudarstvennoj Dumy četvertogo sozyva (2004-2007), [Dostęp: 17.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2eQl4EH>>; Sostav Gosudarstvennoj Dumy piátogo sozyva (2008-2011), [Dostęp: 17.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fomOZY>>; Sostav Gosudarstvennoj Dumy šestogo sozyva, [Dostęp: 17.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fJS0Ax>>.

¹⁵ Vserossijskij centr izučeniâ obšestvennogo mnieniâ (VCIOM), *Istoriâ VCIOM*, [Dostęp: 07.06.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2g3qNwR>>.

¹⁶ «Analičeskij Centr Juriâ Levady» (Levada-Centr). *Levada-Centr. O centre. Istoriâ*, [Dostęp: 07.06.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fwccWd>>.

¹⁷ Levada-Centr, *Učastie ženšin v politike*, [Dostęp: 07.03.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2g3vZRI>>.

¹⁸ Idem, *8 marta*, [Dostęp: 06.03.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fJRMtf>>.

¹⁹ Idem, *Meždunarodnyj ženskij den' i gendernoe ravnopravie*, [Dostęp: 04.03.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2euoRw4>>.

²⁰ Idem, *Učastie ženšin v politike...*, *op. cit.*, [Dostęp: 07.03.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2g3vZRI>>.

²¹ Idem, *8 marta...*, *op. cit.*, [Dostęp: 06.03.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fJRMtf>>.

²² Idem, *Obydennyj seksizm. Sušestvuet li v Rossii ravnopravie polov*, [Dostęp: 13.04.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2eQnOSv>>.

Tabela 2. Opinie Rosjan, co do tego, czy kobiety powinny uczestniczyć w życiu politycznym (%)

Data badania:	01.2006	02.2008	02.2012	02.2013	02.2014	02.2016
Zdecydowanie tak	40	30	22	29	17	24
Raczej tak	35	39	53	46	51	53
Raczej nie	15	17	17	16	20	14
Zdecydowanie nie	5	6	4	5	5	6
Trudno odpowiedzieć	5	9	4	4	6	4

Źródło: Levada-Centr, *Mježdunarodnyj žjenskij djeń i gjenjernoje rawnoprawije*, [Dostęp: 04.03.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2euoRw4>>.

Podejrzanie o celowe utrzymywanie asymetrii płci wzmacniają dane dotyczące odpowiedzi na pytanie o to, czy jest to konieczne, aby kobiety zajmowały wysokie stanowiska rządowe na równi z mężczyznami. Za takim stanem rzeczy opowiedziało się w 2016 r.²³ – 50% mężczyzn (w 2014 r. – 45%²⁴, a w 2012 r. – 57%²⁵) i 78% kobiet (w 2014 r. – 79%²⁶, a w 2012 r. – 82%²⁷) (Tabela 3). Oznacza to, że w sumie 64% Rosjan chciałoby, aby kobiety pełniły ważne stanowiska w rządzie na równi z mężczyznami. Badacze Levady uważają, że otrzymane wyniki przemawiają za obecnością odwiecznego konfliktu między pierwiastkiem żeńskim a męskim, tkwiącym w samej naturze, który przekłada się na konflikt we współczesnej kulturze²⁸.

²³ Idem, *Meždunarodnyj žjenskij den'...*, *op. cit.*, [Dostęp: 04.03.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2euoRw4>>.

²⁴ Idem, *Učastie ženšin v politike...*, *op. cit.*, [Dostęp: 07.03.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2g3vZRI>>.

²⁵ AeBaga-UeHTp, *8 marta...*, *op. cit.*, Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fJRMtf>>.

²⁶ AeBaga-IJeHTp, *Učastie ženšin v politike...*, *op. cit.*, [Dostęp: 07.03.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2g3vZRI>>.

²⁷ AeBaga-IJeHTp, *8 marta*, *op. cit.*, Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fJRMtf>>.

²⁸ Lavada-Centr, *Obydennyj seksizm...*, *op. cit.*, Dostęp: 13.04.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2eQnOSv>>.

Tabela 3. Opinie Rosjan, co do tego, czy kobiety powinny zajmować wysokie stanowiska w rządzie, na równi z mężczyznami (%).

Data badania:	01.2006	02.2008	02.2012	02.2013	02.2014	02.2016
Zdecydowanie tak	35	27	21	26	15	18
Raczej tak	35	37	49	40	48	46
Raczej nie	16	20	17	21	22	20
Zdecydowanie nie	8	8	7	7	7	8
Trudno odpowiedzieć	6	9	5	6	8	7

Źródło: Levada-Centr, *Meždunarodnyj ženskij den' i gendernoe ravnopravie*, [Dostęp: 04.03.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2euoRw4>>.

34% Rosjan badanych przez Levadę w 2016 r. widziałyby w ciągu najbliższych 10–15 lat kobietę pełniącą urząd prezydenta. Dwukrotnie więcej kobiet (44%) niż mężczyzn (21%) opowiada się za taką ewentualnością²⁹. Przy czym od 2008 r. odnotowuje się coraz mniej zwolenników takiego stanu rzeczy przede wszystkim wśród mężczyzn (spadek o 10 p.p.)³⁰.

Zdaniem Leonida Gutkova, pierwiastek żeński gwarantuje więcej wolności, równości, daje większe możliwości na dyskusję polityczną i wymianę poglądów między różnymi opcjami politycznymi. Dlatego też zwiększenie poparcia dla udziału kobiet w polityce jest wynikiem niezadowolenia z obecnej polityki Rosji. Uważa się, że kobiety są w większym stopniu tolerancyjne, mniej agresywne i cyniczne. Z drugiej strony Irina Chakamada, biorąca udział w wyborach prezydenckich w 2004 r. podała, że obecnie nie chciałaby uczestniczyć ponownie w kampanii wyborczej, ponieważ prezydentura nie jest urzędem dla kobiet, nie mają one także żadnych szans na wygraną³¹.

²⁹ Idem, *Meždunarodnyj ženskij den'...*, *op. cit.*, [Dostęp: 04.03.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2euoRw4>>.

³⁰ Idem, *Žensiny v politike*, [Dostęp: 05.03.2008]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2f5RYSJ>>.

³¹ O. Volkova, *Rossiānam ne chvataet ženšin v politike*, [Dostęp: 03.07.2013]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2euqMki>>.

Tabela 4. Opinie Rosjan, co do tego, czy widzieliby w ciągu najbliższych 10–15 lat kobietę pełniącą urząd prezydenta (%)

Data badania:	01.2006	02.2008	02.2012	02.2013	02.2014	02.2016
Zdecydowanie tak	21	17	14	16	12	12
Raczej tak	24	24	31	27	32	22
Raczej nie	26	24	25	26	28	29
Zdecydowanie nie	19	20	17	13	14	20
Trudno odpowiedzieć	11	16	13	18	14	18

Źródło: Levada-Centr, *Meždunarodnyj ženskij den' i gendernoe ravnopravie*, [Dostęp: 04.03.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2euoRw4>>.

Badanie przeprowadzone przez VCIOM pokazało, że stosunek Rosjan do obecności kobiet w polityce na przestrzeni 13 lat (1998–2011) uległ ochłodzeniu. W 2011 r. prawie jedna czwarta badanych uważała, że liczba pań w polityce powinna być mniejsza lub nie powinno ich być w ogóle. W 1998 r., 45% respondentów podało, że kobiety powinny być reprezentowane w polityce w zdecydowanie szerszym zakresie. W 2011 r. tego zdania było tylko 37%, a 14% uznało, że kobiet w polityce jest zbyt dużo i chciałoby, aby usunąć je z polityki (w 1998 r. – tylko 9%). Mimo to połowa respondentów (50%) popierała ideę reprezentacji kwotowej kobiet, zagwarantowanej prawnie. 19% aprobowało to na pewno, a 31% – raczej nie pochwalało. W 2005 r. pomysł ten znalazł zrozumienie u 44% Rosjan³². Zauważyć należy, że w 2005 r., w okresie gorącej dyskusji nad kwotową reprezentacją kobiet w strukturach władzy, prawie co czwarty badany Rosjanin uważał, że zarówno w Dumie Państwowej, jak i w rządzie, powinno zasiadać nie mniej niż 25% kobiet. Najwięcej zwolenników takiego rozwiązania było wśród kobiet. Biorąc pod uwagę płeć respondentów, należy zauważyć, że więcej mężczyzn niż kobiet opowiedziało się za przyznaniem kobietom nie więcej niż 10% miejsc w Dumie i rządzie. Jednak najwięcej osób odpowiedziało, że stosunek męż-

³² VCIOM, *Žensin v politike byt' ne dolžno*, [Dostęp: 26.07.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fNibFF>>.

czyni i kobiet, zasiadających w organach władzy jest dla nich bez znaczenia (28%)³³.

Od 2006 r. (48%) do 2015 r. (74%) wzrosła o połowę liczba Rosjan, którzy uważają, że kobiety mają równe prawa z mężczyznami. Zmniejszyła się także ponad dwukrotnie liczba osób, które uważały, że to mężczyźni mają więcej praw niż kobiety (z 44% w 2006 r. do 19% w 2015 r.). Osób, które uważają, że kobiety mają więcej praw niż mężczyźni zarówno w 2006 r., jak i w 2015 r. było tyle samo (2%)³⁴.

Przeprowadzony w 2016 r. sondaż przez VCIOM z okazji Dnia Kobiet pokazał, że największą popularnością cieszy się wśród kobiet polityków i osób publicznych Walentina Matwiejenko (34% wskazań w 2016 r. oraz 26% w 2002 r.) oraz Irina Chakamada (6% w 2016 r. i 30% w 2002 r.). W tym samym sondażu za symbol współczesnej Rosji zostały uznane Walentina Matwiejenko (5%), Walentina Tierieszkowa (4%), Ała Pugaczowa (3%) i Irina Chakamada (2%)³⁵.

W rankingu najbardziej wpływowych kobiet w Rosji „Echo Moskwy”³⁶, od czterech lat pierwsze miejsce zajmuje Walentina Matwiejenko. Poza nią w pierwszej dziesiątce najbardziej wpływowych kobiet od 2012 r. pojawiają się Elwira Nabiullina i Natalia Timakowa. W rankingu znajdują się głównie kobiety piastujące stanowiska polityczne. Poza nimi znalazły się tam także działaczki społeczne, redaktorki, dziennikarki, artystki, pisarki i sportsmenki.

³³ Idem, *Ženskij interes v rossijskoj politike*, Press-vypusk No. 356, [Dostęp: 12.12.2005]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2g7QT0I>>.

³⁴ Idem, *Rawjenstwo połow w Rossii: stało łuczszje!*, Press-vypusk No. 2788, [Dostęp: 05.03.2015]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2eur8qZ>>.

³⁵ Idem, *«Segodnâ v každom dele nam ženšiny pod stat'...»*, Press-vypusk No. 3052, [Dostęp: 03.03.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2euvSNx>>.

³⁶ Ranking stworzony został przez analityków rozgłośni radiowej „Echo Moskwy”, agencji informacyjnych RIA Novosti, „Interfaks” i czasopisma „Ogoniok” w 2012 r. Głównym kryterium oceny, która wpływa na pozycję danej kobiety w rankingu, jest liczba wzmianek w mediach. Radio Głos Rosji, *Najbardziej wpływowe kobiety Rosji*, [Dostęp: 04.03.2013]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fORCUa>>.

Tabela 5. 10 najbardziej wpływowych kobiet w Rosji wg rankingu „Echo Moskwy”³⁷

Pozycja	Data publikacji rankingu			
	2015	2014	2013	2012
1.	Waljentina Matwjejenko ^a	Waljentina Matwjejenko ^a	Waljentina Matwjejenko ^a	Waljentina Matwjejenko ^a
2.	Elwira Nabiullina ^b	Elwira Nabiullina ^b	Olga Gołodjec ^c	Ała Pugaczowa ^k
3.	Olga Gołodiec ^c	Tatiana Golikowa ^d	Natalia Timakowa ^j	Natalia Timakowa ^j
4.	Tatjana Golikowa ^d	Olga Golodjec ^c	Elwira Nabiullina ^b	Swjetłana Miedwiejewna ^m
5.	Alina Kabajewa ^e	Larisa Brychewa ^g	Ała Pugaczowa ^k	Elwira Nabiullina ^b
6.	Elizawjeta Glinka ^f	Ała Pugaczowa ^k	Larisa Brychewa ^g	Tatiana Golikowa ^d

³⁷ W tabeli zostały zaprezentowane najbardziej wpływowe kobiety w Rosji, które zajęły pierwszych 10 miejsc. Cały ranking zawiera 100 pozycji. Zostały w nim ujęte:

- ^a Przewodnicząca Rady Federacji, były gubernator Sankt-Petersburga.
- ^b Szefowa Banku Centralnego.
- ^c Wicepremier do spraw socjalnych.
- ^d Prezes Izby Obrachunkowej Federacji Rosyjskiej.
- ^e Gimnastyczka, mistrzyni olimpijska, osoba publiczna, przewodnicząca Rady Nadzorczej Rosyjskiej Spółki Medialnej «национальная медиа группа».
- ^f dr Lisa, lekarz-resuscytator, dyrektor wykonawczy fundacji «справедливая помощь».
- ^g Przewodnicząca Administracji Publicznej Prezydenta.
- ^h Szefowa Federalnej Agencji Zarządzania Nieruchomościami.
- ⁱ Inżynier i polityk, minister ds. opieki społecznej Rosji w latach 1991–1994, mąż stanu i osoba publiczna, Komisarz ds. Praw Człowieka w Federacji Rosyjskiej.
- ^j Rzeczniczka premiera Dmitrija Miedwedjewa.
- ^k Piosenkarka, kompozytorka, artystka.
- ^l Przewodnicząca Miejskiego Sądu Moskiewskiego.
- ^m żona premiera Rosji Dmitrija Miedwedjewa, szefowa Rady Nadzorczej Krajowego Programu „Kultura duchowa i moralna młodego pokolenia Rosji”.
- ⁿ Aktorka teatralna i filmowa, jedna z założycieli fundacji „Podarować życie”, Redaktor naczelna RIA Novosti.
- ^p Dziennikarka, prezenterka telewizyjna, córka pierwszego mera Petersburga Anatolija Sobczaka.
- ^r Przewodnicząca Moskiewskiej Grupy Helsińskiej, członek Rady Prezydenta Federacji Rosyjskiej na rzecz Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego i Praw Człowieka.

Pozycja	Data publikacji rankingu			
	2015	2014	2013	2012
7.	Larisa Brychewa ^g	Natalia Timakowa ^j	Olga Jegorowa ^l	Ksenia Sobczak ^p
8.	Olga Dergunowa ^h	Alina Kabajewa ^e	Swjetłana Miedwiedjewna ^m	Olga Jegorowa ^l
9.	Ella Pamfilowa ⁱ	Olga Dergunowa ^h	Czulpan Chanatowa ⁿ	Alina Kabajewa ^e
10.	Natalia Timakowai	Olga Jegorowa ^l	Swjetłana Mironiuk ^o	Ludmiła Alekszejewa ^r

Źródło: opracowanie własne³⁸.

Przedstawione sondaże, zwłaszcza Levady, pokazują coraz większą otwartość Rosjan na obecność kobiet w życiu politycznym. Kobiety są też coraz bardziej zauważalne na scenie politycznej, o czym świadczy ranking „Echo Moskwy” na najbardziej wpływową kobietę w Rosji, będący odzwierciedleniem ich obecności w mediach. Kobiety są aktywnymi uczestnikami życia politycznego w i z zasady mają pełne prawa w sferze politycznej. Jednak, w większości przypadków zajmują one stanowiska na niższych i średnich szczeblach struktur politycznych³⁹. Co oznacza, że faktyczny udział kobiet w podejmowaniu decyzji politycznych jest w dalszym ciągu niezadowolający. W związku z tym istnieje potrzeba wyeliminowania przede wszystkim barier formalnych. Jednak nie tylko one stoją na przeszkodzie zwiększenia udziału kobiet u władzy. Potrzebne są także zmiany w mentalności społeczeństwa rosyjskiego, w którym w dalszym ciągu pokutuje myślenie, że polityka to nie miejsce dla kobiet.

³⁸ Radiostancją «Ècho Moskvy», *100 samych vliätel'nyh ženšin Rossii – rejting*, [Dostęp: 08.03.2015]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/1ARFFTa>>; Radiostancją «Ècho Moskvy», *100 samych vliätel'nyh ženšin Rossii – rejting*, [Dostęp: 03.03.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2foqYAE>>; Radiostancją «Ècho Moskvy», *100 samych vliätel'nyh ženšin Rossii – rejting*, [Dostęp: 04.03.2013]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2g7QKdw>>; Radiostancją «Ècho Moskvy», *100 samych vliätel'nyh ženšin Rossii – rejting*, [Dostęp: 23.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2euwjY9>>.

³⁹ A. Popova, *op. cit.*, [Dostęp: 23.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://bit.ly/2eQhgmL>.

Bibliografia

Zasoby internetowe

- «Analitičeskij Centr Juriâ Levady» (Levada-Centr). Levada-Centr. *O centre. Istorîâ*, [Dostęp: 07.06.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fwccWd>>.
- Dorofeev N., *Prekrasnââ polovina rossijskoj politiki*, „Žurnal – Rossijskaâ Federaciâ segodnâ” 2013, No. 4, [Dostęp: 07.06.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2euuiLi>>.
- Gosudarstvennââ Duma Federal'nogo Sobraniâ Rossijskoj Federacii, Sostav Gosudarstvennoj Dumy pervogo sozyva (1993-1995), [Dostęp: 17.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fPpE8J>>.
- Sostav Gosudarstvennoj Dumy vtorogo sozyva (1996–1999), [Dostęp: 17.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2g3ks4y>>.
- Sostav Gosudarstvennoj Dumy tret'ego sozyva (2000–2003), [Dostęp: 17.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2eUGOST>>.
- Sostav Gosudarstvennoj Dumy četvertogo sozyva (2004–2007), [Dostęp: 17.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2eQl4EH>>.
- Sostav Gosudarstvennoj Dumy piâtogo sozyva (2008–2011), [Dostęp: 17.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fomOZY>>.
- Sostav Gosudarstvennoj Dumy šestogo sozyva, [Dostęp: 17.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fJS0Ax>>.
- Konstituciâ (Osnovnoj zakon) Sojûza Sovetskich Socialističeskich Respublik (utverždzena postanovleniem Črezvyčajnogo VIII Siezda Sovetov Soûza Sovetskich Socialističeskich Respublik ot 5 dekabrá 1936 g.), [Dostęp: 17.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2eUEUSi>>.
- Konstituciâ (Osnovnoj zakon) Sojûza Sovetskich Socialističeskich Respublik (prinâta na vneočerednoj sed'moj sessii Verhovnogo Soveta SSSR dieviâtogo sozyva 7 oktâbrâ 1977 g.) (s izmeneniami i dopolneniami – prekratila dejstvie), [Dostęp: 16.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2eUyiHK>>.
- Konstituciâ RF, Poslednââ dejstvujûšâjâ redakciâ s Kommentariâmi, Stat'â 19 Konstitucii RF, [Dostęp: 16.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://constrf.ru/razdel-1/glava-2/st-19-krf>>.
- Koroleva T.A., *Problema učastiâ ženšin v vybornom processe*, „Srednerusskij vestnik obšestvennyh nauk” 2013, No. 1, s. 97, [Dostęp: 16.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fJSGGk>>.
- Levada-Centr, *8 marta*, [Dostęp: 06.03.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fJRMtf>>.

- Levada-Centr, *Obydennyj seksizm: Sušestvuet li v Rossii ravnopravie polov*, [Dostęp: 13.04.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2eQnOSv>>.
- Levada-Centr, *Meždunarodnyj ženskij den' i gendernoe ravnopravie*, [Dostępny: 04.03.2016]. [Dostęp: 07.03.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2euoRw4>>.
- Levada-Centr, *Učastie ženšin v politike*, [Dostęp: 07.03.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2g3vZRI>>.
- Levada-Centr, *Ženšiny v politike*, [Dostęp: 07.03.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2f5RYSJ>>.
- Mužčina i ženšina imejūt ravnye prava i svobody i ravnye vozmožnosti dlā ich realizacii*, [Dostęp: 09.03.2015]. Dostępny w World Wide Web: <<http://mydocx.ru/5-92686.html>>.
- NPP „Garant-Servis”, *Konstituciā Rossijskoj Federacii (prināta na vsenarodnom golosovanii 12 dekabrā 1993 g.) (s popravkami)*, [Dostęp: 16.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fNbJyi>>.
- Peršina A. M., *Ženšiny-deputy v sostave Gosudarstvennoj Dumy federal'nogo sobraniā IV sozyva (2004–2007 gody)*, „Vestnik” 2009, No. 3, s. 124, [Dostęp: 17.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2eulo0x>>.
- Petrov A. V., Kokoreva U.V., *Predstavitel'stvo ženšin vo vlastnyh strukturah rossijskogo obšestva: problemy i praktiki*, „Sociologii i social'naā rabota, Vestnik Nižgorodskogo universiteta im. N.I. Lobačevskogo. Serii Social'nye nauki”, 2007, No. 3 (8), s. 100, [Dostęp: 07.06.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fPqUbU>>.
- Popova A., *Rossii neobhodimo bol'she ženšin-liderov v politike: počemu?*, [Dostęp: 13.01.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2eQhgml>>.
- Radio Głos Rosji, *Najbardziej uplywowe kobiety Rosji*, [Dostęp: 04.03.2013]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fORCUa>>.
- Radiostanciā «Ėcho Moskvy», *100 samych vliātel'nyh ženšin Rossii – rejting*, [Dostęp: 08.03.2015]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/1ARFFTa>>.
- Radiostanciā «Ėcho Moskvy», *100 samych vliātel'nyh ženšin Rossii – rejting*, [Dostęp: 03.03.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2foqYAE>>.
- Radiostanciā «Ėcho Moskvy», *100 samych vliātel'nyh ženšin Rossii – rejting*, [Dostęp: 04.03.2013]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2g7QKdw>>.

- Radiostancją «Ècho Moskvy», *100 samych vliatel'nyh ženšin Rossii - rejting*, [Dostęp: 23.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2euwjY9>>.
- Radiostancija «Echo Moskwy», *100 samych wliatjel'nych žzenszczin Rossii rjejting*, [Dostęp: 23.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2eu^Y9>>.
- Volkova O., *Rossiānam ne chwataet ženšin v politike*, [Dostęp: 03.07.2013]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2euqMki>>.
- Vserossijskij centr izučeniā obšestvennogo mnieniā (VCIOM), *Istoriā VCIOM*, [Dostęp: 07.06.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2g3qNwR>>.
- Vserossijskij centr izučeniā obšestvennogo mnieniā (VCIOM), *Rawjenstwo połow w Rossii: stało luczszje!*, *Press-vypusk No. 2788*, [Dostęp: 05.03.2015]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2eur8qZ>>.
- Vserossijskij centr izučeniā obšestvennogo mnieniā (VCIOM), *Segodnā v každy dele nam ženšiny pod stat'...*, *Press-vypusk No. 3052*, [Dostęp: 03.03.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2euvSNx>>.
- Vserossijskij centr izučeniā obšestvennogo mnieniā (VCIOM), *Ženskij interes v rossijskoj politike*, *Press-vypusk No. 356*, [Dostęp: 12.12.2005]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2g7QTOI>>.
- Vserossijskij centr izučeniā obšestvennogo mnieniā (VCIOM), *Ženšin v politike byt' ne dolžno*, [Dostęp: 26.07.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fNibFF>>.
- Zavadskajā L. N., *Razvitie konstitucionnoj idei ravenstvapolov v Konstitucijach SSSR 1918, glava 2. 1918, 1936 u 1977 gg. Gendernajā ekspertiza rossijskogo zakonodatel'stva*, [Dostęp: 01.07.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2g7LzKI>>.